

Česká školní inspekce
Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5

Tematická zpráva

Souhrnné poznatky z tematické kontrolní činnosti v bývalých zvláštních školách

Praha, březen 2010

1. Úvod

Česká školní inspekce (dále „ČŠI“) zjišťovala a hodnotila dopady školského zákona na vzdělávání žáků v bývalých zvláštních školách (dále „ZvŠ“). Souhrnné poznatky jsou zpracovány na základě zjištění v těchto školách, které se v souladu s ustanovením § 185 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, staly od 1. ledna 2005 základními školami.

Do roku 2005 působilo v České republice podle statistických údajů 398 ZvŠ. Tato zpráva uvádí souhrnné poznatky z navštívených 171 základních škol, tj. 43 % bývalých ZvŠ.

Ze 171 škol, které ČŠI v průběhu inspekčního šetření navštívila, pouze 28 (tj. 16,4 %) má ve svém názvu přívlastek praktická. Jejich rozložení podle krajů a vzdělávacích programů ukazuje následující tabulka.

Tabulka 1 Základní školy praktické ve vzorku škol posuzovaných ČŠI

Region	Základní škola praktická			
	RVP ZV LMP	RVP ZV a RVP ZV LMP	Jiný	Celkem
Celkem	23	3	2	28
Praha	2			2
Středočeský		1		1
Plzeňský				-
Karlovarský	6			6
Ústecký	4			4
Jihočeský	1			1
Liberecký	4		2	6
Královéhradecký				-
Pardubický	2			2
Vysočina		1		1
Jihomoravský				-
Olomoucký				-
Moravskoslezský				-
Zlínský	4	1		5

V souboru 171 škol je dalších 22 (12,9 %) základních škol, které jsou součástí sloučeného subjektu se speciálními středními školami uváděnými jako „praktické školy“.

Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, vymezoval zvláštní školu podle ustanovení § 31 odst. 1 jako školu pro žáky s takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole ani ve speciální základní škole, určené pro žáky sluchově nebo zdravotně postižené, pro žáky s vadami řeči, pro žáky tělesně postižené, pro žáky s více vadami, pro žáky obtížně vychovatelné a pro žáky nemocné a oslabené umístěné ve zdravotnických zařízeních. Hlavním kritériem pro zařazení žáka do zvláštní školy byla školní neúspěšnost v hlavním vzdělávacím proudu. Zákon č. 29/1984 Sb. nerozlišoval specificky odlišné kategorie žáků se sociálním znevýhodněním a žáků s mentálním postižením.

Jedním z problémů zvláštních škol byla vysoká míra romských dětí. Jednou z uváděných příčin byl ve „Zprávě vlády České republiky o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice: informace o výsledcích šetření a o prvních učiněných závěrech“ zpochybněný postup zařazování romských dětí do těchto škol. Podle dřívějšího zákona byly využívány stejné diagnostické postupy pro vyšetření rozumových schopností romských dětí jako pro děti majoritní společnosti, nepřihlížely dostatečně ke kulturním a jazykovým bariérám dětí z minority.

Zákon č. 561/2004 Sb. s účinností od 1. ledna 2005 přinesl ve vztahu k bývalým ZvŠ významnou změnu. Reformou vzdělávací soustavy zavedl novou a přehlednou kategorizaci škol, z níž výslovně vyplynulo zrušení zvláštních škol (§ 7 ve spojení s § 185 školského zákona, podle něhož zvláštní škola dle dosavadních předpisů se stává školou základní a základní školy tvoří jednotnou kategorii).

Školský zákon nově vymezuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zejména uplatnění jejich práva na vzdělávání pomocí specifických forem a metod a na vytváření zvláštních podmínek, které jejich vzdělávání umožní. Důraz je kladen na rovnost vzdělávacích příležitostí pro všechny a odstranění překážek, které by tomu bránily.

Výraznou změnou bylo propojení speciálního školství se školami běžného typu a výrazné posilování tendence k individuální integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných škol. Pro tyto žáky mohou být upraveny vzdělávací programy podle jejich potřeb.

S ohledem na efektivní naplňování klíčových zásad a cílů vzdělávání, především rovného přístupu ke vzdělávání a zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce (§ 2 odst. 1 písm. a) a b) školského zákona) zakotvuje školský zákon novou kategorii dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Odlišuje speciální vzdělávací potřeby pro žáky zdravotně postižené, zdravotně znevýhodněné a sociálně znevýhodněné. Školský zákon počítá s podpůrnými opatřeními ve prospěch těchto skupin žáků. Jsou to např. úpravy obsahu a organizování učiva, asistenti pedagogů, přípravné třídy, průběžné hodnocení úspěšnosti žáka a možnost návratu do hlavního vzdělávacího proudu.

Školský zákon ponechal i možnost, aby v odůvodněných případech mohly být i nadále zřizovány samostatné školy, popřípadě třídy pro žáky se zdravotním postižením.

Speciální vzdělávací potřeby žáků diagnostikuje školské poradenské zařízení.

Pro zařazení do vzdělávání ve ZvŠ byla dříve stanovena podmínka souhlasu zákonného zástupce žáka, nový školský zákon vyžaduje písemný souhlas, a to včetně poučení rodičů, jaké dopady na další vzdělávání má pro žáka zařazení do programů LPM, tzv. „informovaný souhlas zákonného zástupce“.

ČŠI zjišťovala, jak byly realizovány legislativní změny v praxi bývalých zvláštních škol, jaká je současná vzdělávací nabídka těchto škol, jaké jsou zde personální předpoklady pro naplnění nových školních vzdělávacích programů. Zjišťovala také podporu žáků s lehkým mentálním postižením (dále „LMP“) a diferencovaný přístup k žákům se sociálním znevýhodněním.

ČŠI se zaměřila také na kontrolu dodržování školských předpisů pro zařazování žáků do programů podpory LPM, souhlas zákonných zástupců se zařazením do LPM, efektivitu využívání diagnostických pobytů a možnost návratu žáků do hlavního vzdělávacího proudu. ČŠI sledovala, jak přihlíží školy ve vlastním hodnocení u romských dětí k jazyku, kultuře a jejich dřívějším zkušenostem s učením. Zpráva uvádí rozbor a srovnání ekonomického zajištění podpory žáků s LPM a podpory žáků se sociálním znevýhodněním.

ČŠI upozorňuje na rozpor v legislativním zařazení bývalých zvláštních škol. Základní školy, které jsou zvláště zřízeny pro žáky s LMP jsou pro účely svého označování dle ustanovení § 5 vyhlášky č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, pojmenovány základní školy praktické. Ačkoli citované ustanovení vyhlášky č. 73/2005 Sb. zahrnuje základní školu praktickou mezi typy speciálních škol, ČŠI vychází z toho, že v základní škole praktické je poskytován obor vzdělání Základní škola ve smyslu nařízení vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (ponecháváme zde stranou dobíhající obory vzdělání).

2. Východiska inspekční činnosti

Inspekční tematické šetření se zaměřilo na vybraná ustanovení vyhlášky č. 73/2005 Sb., dále ustanovení vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, která se vztahují k danému tématu.

Použité metody tematického šetření a informace o jeho průběhu v navštívených školách jsou uvedeny v tabulce 1.

Tabulka 2 Metody a průběh tematického šetření

Parametr	Zaměření a rozsah inspekční činnosti
Metody šetření	• Porovnání souladu ŠVP s RVP se zvláštním zřetelem na zajištění vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním a žáků s diagnózou LMP • studium a analýza školní dokumentace: – písemné dokumenty o přijetí žáka k základnímu vzdělávání a zařazování do podpor LMP – údaje ve školní matrice – kontrola diagnostických pobytů žáků – záznamy o výsledcích diagnostických vyšetření žáků ve školských poradenských zařízeních (PPP/SPC) – analýza formálních charakteristik – záznamy o diagnostických zjišťováních, která vykonala škola • rozhovor s ředitelem • rozhovor s výchovným poradcem • rozhovor s pedagogickými pracovníky • inspekční hospitace
Cílové skupiny	• žáci v ŠVP podle RVP ZV a v upravených školních vzdělávacích programech • žáci se sociálním znevýhodněním • žáci s LMP
Termín šetření	• období od 2006 do 2009 • tematická šetření v roce 2009

Při zpracování zprávy byla využita sekundární data ze zdrojů ÚIV, a dalších analýz uvedených v příloze č. 3.

K přípravě a realizaci tematického šetření byly v souladu s ustanovením § 174 odst. 7 školského zákona inspekční týmy v krajích doplněny o přizvané odborníky, kteří se zabývají problematikou vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí a romských žáků.

3. Hodnocení vzdělávání žáků v bývalých zvláštních školách

3.1 Nabídka vzdělávání v bývalých zvláštních školách

Ve školním roce 2004/2005 poskytovalo v České republice základní vzdělání také 398 ZvŠ. Dopady přijetí nového školského zákona na bývalé zvláštní školy jsou přehledně uvedeny v příloze č. 1.

Ve školním roce 2009/2010 bylo podle statistických údajů registrováno 168 škol poskytujících vzdělávání žákům s LMP, ČŠI navštívila 171 bývalých ZvŠ, které i nadále poskytují vzdělávání žáků s LMP. Většina navštívených škol (85 %) byla v kategorii tzv. malých škol do 150 žáků.

Tabulka 3 Školy pro žáky s LMP v krajském členění

Kraj	Počet bývalých ZvŠ */	Počet škol pro žáky s LMP **/	Počet navštívených škol
Praha	29	8	7
Středočeský	48	25	15
Plzeňský	19	10	9
Karlovarský	22	8	13
Ústecký	41	17	13
Jihočeský	24	7	13
Liberecký	26	12	16
Královéhradecký	30	10	14
Pardubický	24	10	8
Vysočina	19	4	12
Jihomoravský	30	18	17
Olomoucký	22	11	11
Moravskoslezský	44	16	14
Zlínský	20	12	9
Celkem	398	168	171

*/ Uvedené údaje představují počty ZvŠ k 30. září 2004 před jejich změnou na základní školy (převzato ze zdrojů ÚIV).

**/ Uvedené údaje představují počty škol základních škol s programy pro žáky s LMP k 30. září 2009, které vznikly z bývalých zvláštních škol (převzato ze zdrojů ÚIV).

Tyto školy jsou zřizovány převážně kraji (78 %) a obcemi (19,6 %).

Školy nabízely školní vzdělávací programy zpracované podle RVP ZV v 17,5 %, upravené vzdělávací programy podle přílohy pro žáky s LMP v 65 % škol. Ostatní vzdělávací programy v 17,5 % těchto škol byly podle přechodných ustanovení školského zákona v dobíhajících ročnících. Kvalita zpracovaných školních vzdělávacích programů je velmi rozdílná, plný soulad s RVP ZV byl zjištěn pouze v 17 % navštívených škol.

V nabídce dvou škol byl organizován také kurz pro získání základního vzdělání.

Ve školním roce 2009/2010 bylo v těchto školách vykázáno ve statistice 17 455 žáků, skutečný počet v termínu inspekčního šetření byl 15 894 žáků. Bylo zde zařazeno celkem 5 052 žáků bez diagnostikování speciálních vzdělávacích potřeb. Z celkového počtu žáků bylo 68,2 % s diagnózou LMP, z nich je podle sdělení ředitelů a výchovných poradců 35 % romských žáků s LMP. Nejvyšší výskyt těchto diagnóz u romských dětí byl v krajích Ústeckém (53,1 %), Karlovarském (48,5 %) a Libereckém (41,8 %).

V nabídce bývalých ZvŠ byla tradičně zachována velmi dobrá úroveň vzdělávání pro kategorii žáků s LMP, školy mají dobré předpoklady speciální péče pro naplnění svých ŠVP zaměřených na žáky s LMP. Zpracování ŠVP se však setrvačně zaměřuje pouze na výběrovou kvalitní speciální péči, zpravidla nepodporuje možnost integrování žáků do hlavního vzdělávacího proudu.

V navštívených školách byla nedostatečně zajištěna identifikace a evidence žáků se sociálním znevýhodněním v souladu se školským zákonem, přetrvává obecné zaměření hodnocení neúspěšnosti žáků v běžném proudu vzdělávání jako LMP. Chybí rozlišení potřeb a zvláštních podmínek podpory sociálně znevýhodněných žáků a žáků LMP a to má výrazný dopad na možnosti romských žáků zařadit se do hlavního proudu vzdělávání podle RVP ZV.

Tabulka 4 Žáci s LMP v krajském členění

Kraj	Počet žáků v navštívených školách				
	celkem	z toho žáků s diagnózou LMP		podíl romských žáků na počtu žáků s diagnózou LMP	
		počet	tj. %	Počet	tj. %
Praha	540	491	90,9	112	22,9
Středočeský	1 079	989	91,7	328	33,2
Plzeňský	1 169	709	60,7	225	31,7
Karlovarský	1 187	738	62,2	358	48,5
Ústecký	1 363	1 119	82,1	594	53,1
Jihočeský	1 032	1 021	98,9	329	32,2
Liberecký	1 640	813	49,6	340	41,8
Královéhradecký	2 004	601	30,0	239	39,7
Pardubický	447	436	97,5	133	30,5
Vysočina	883	662	75,0	182	27,3
Jihomoravský	1 726	792	45,9	154	19,4
Olomoucký	847	847	100,0	291	34,4
Moravskoslezský	1 332	979	73,5	322	32,9
Zlínský	645	645	100,0	184	28,5
Celkem	15 894	10 842	68,2	3791	35,0

3.2 Podpora vzdělávání žáků se SVP v bývalých zvláštních školách

Vzdělávání v navštívených školách bylo organizováno v 1 725 třídách, z toho bylo 91 % speciálních tříd. Ve 283 speciálních třídách měli žáci možnost diferencovaného vzdělávání podle RVP ZV a RVP ZV LMP, v ostatních třídách byli vzděláváni bez rozlišování jako žáci s LMP podle RVP ZV LMP. V IVP bylo vzděláváno celkem 705 žáků.

Děti se sociálním znevýhodněním byly vzdělávány ve 22 přípravných třídách. Zřízení těchto tříd je účinnou podporou ke zlepšení úspěšnosti žáků se sociálním znevýhodněním. Je však v přímém rozporu s vysokým podílem romských žáků v těchto školách, že nabízely pouze 22 přípravných tříd pro 279 dětí.

Tabulka 5 Přehled školních vzdělávacích programů v bývalých zvláštních školách

Sledované ukazatele	Celkem	RVP ZV a RVP ZV LMP	RVP ZV LMP	Jiný VP
Počet navštívených bývalých ZvŠ	171	30	111	30
Celkový počet tříd	1 725	399/23,1 %	1 002/58,1 %	324/18,8 %
z toho speciální třídy	1 565	283	983	299
tj. % z celkového počtu tříd	90,7	70,9	98,1	92,3
Počet vykázaných žáků	16 913	4 986	8 793	3 134
Počet žáků k termínu šetření	15 894	4 563	8 518	2 813
z toho počet žáků s LMP	10 842	1 737	7 273	1 832
tj. % z počtu k termínu šetření	68,2	38,1	85,4	65,1
Podíl žáků ve skup. výuce (v %)	80,0	49,4	96,1	83,3
Počet žáků v IVP	705	151	487	67
Počet přípravných tříd	22	7	14	1
Počet dětí v přípravných třídách	279	99	166	14
Počet cizinců	149	37	90	22
z toho trvalý pobyt / azylanti	101 / 3	31 / 1	55 / 2	15 / 0

ČŠI zjišťovala v navštívených školách zapojení bývalých zvláštních škol v rozvojových projektech MŠMT, případně v jiných podpůrných projektech. Přehled využívání těchto možností uvádíme v následující tabulce.

Tabulka 6 Využití národních rozvojových projektů

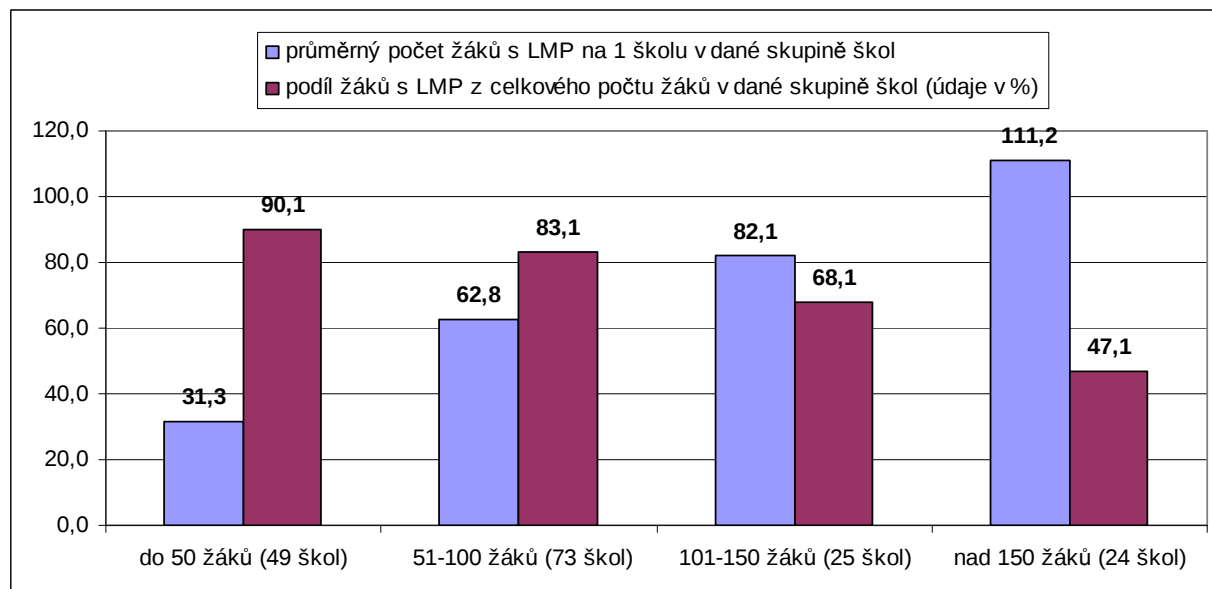
Vzdělávací oblast	Název projektu	RVP ZV LMP	RVP ZV a RVP ZV LMP	Jiný VP	Celkem
EVVO	Podpora EVVO	0	0	1	1
ICT	Na podporu konektivity škol v rámci SIPVZ	27	5	3	35
Zájemové vzdělávání	Podpora soutěží a přehlídek v zájemovém vzdělávání	2	1	0	3
Financování asistenta PP	Financování asistentů pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním	11	4	0	15
Prevence soc. patolog. jevů	Programy na podporu aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů	3	0	1	4
Jiné oblasti	Zvýšení nenárokových složek platu a motivačních složek mezd PP regionálního školství s ohledem na kvalitu jejich práce	30	5	8	43
	Posílení úrovně odměňování nepedagogických pracovníků	3	0	0	3
	Podpora čtenářské gramotnosti na základních školách v roce 2008	2	0	0	2
Celkem		78	15	13	106

Výsledky monitoru ukázaly, že podpůrné projekty jsou ve větší míře orientované na podporu žáků s LMP, školy které nabízely integrované programy, měly menší možnost těchto prostředků využít. Mimo financování asistentů pedagoga a přípravných tříd nebyly zjištěny systémové projekty zacílené na žáky se sociálním znevýhodněním, případně využívání cílených podpor pro romské žáky. Účast učitelů v rozvojových a vzdělávacích projektech byla v rozsahu 48,4 %.

3.3 Personální zajištění vzdělávání v bývalých zvláštních školách

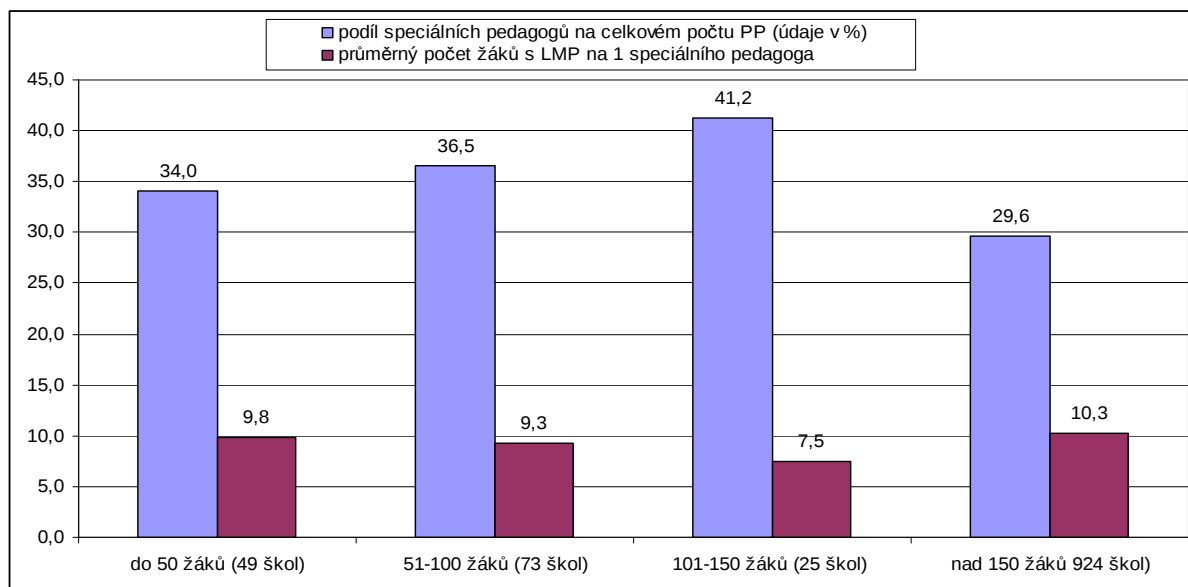
V navštívených školách byl zjištěn celkový počet pedagogických pracovníků (dále „PP“) 1 354, z toho bylo 457 s kvalifikací speciálního pedagoga. Celková kvalifikovanost v těchto školách byla 72 % podle platných předpisů. Počet učitelů do 3 let praxe byl 3,4 % a věkový průměr pedagogických sborů byl 43,8 roku. Na 1 PP připadlo průměrně 12 žáků.

Graf 1 Zastoupení žáků s LMP ve skupinách malých a velkých škol

V malých školách ČŠI zjistila vysokou míru speciálních pedagogů. Zatímco je celkový podíl speciálních pedagogů 34 %, ve školách do 150 žáků je tento podíl 42 %, průměrný počet žáků je 7,5 na 1 PP. Je zřejmé, že takové podmínky z ekonomických důvodů je obtížné vytvořit v běžných základních školách. S tím souvisí i zjištění, že v malých školách je soustředěno 75 % ze všech žáků s diagnózou LMP a 25 % ostatních žáků, zatímco ve školách nad 150 žáků je tento podíl 40 % žáků s LMP a 60 % ostatních.

Graf 2 Zastoupení speciálních pedagogů ve skupinách malých a velkých škol

DVPP v bývalých zvláštních školách

Systémy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků jsou ovlivněny ve všech navštívených školách rozpočtovými možnostmi školy, nejčastěji byla zjištěna účast na vzdělávání k tvorbě ŠVP – 85,4 % PP.

3.4 Zařazování žáků do programů podpory podle SVP

Přijímání k povinné školní docházce v navštívených školách probíhá dle ustanovení § 9 odst. 1 vyhlášky č. 73/2005 Sb. Při převedení žáka do vzdělávacího programu pro žáky s LMP je ředitel školy povinen informovat zákonného zástupce o rozdílech ve vzdělávacích programech a o organizačních změnách, které ve spojení s převodem do jiného vzdělávacího programu mohou nastat. ČŠI upozorňuje, že navštívené školy neprokázaly, že by rodičovskou veřejnost dostatečně informovaly o své orientaci na vzdělávání dětí a žáků se zdravotním postižením a možné dopady tohoto vzdělávání pro návazné vzdělávání zdravých dětí. Ojedinele byly zaznamenány i nestandardní postupy, při nichž školy prováděly cílenou sebepropagaci a nábor žáků v rodinách sociálně vyloučených občanů. Souhlas zákonných zástupců žáků s jejich přijetím nebo převedením do RVP ZV LMP nebyl spolehlivě prokázán u 173 žáků.

Na druhou stranu školy uvádějí, že 60% žáků bylo v těchto školách přijato přímo na žádost zákonného zástupce.

Celkově však není doložitelné, že zaznamenaný souhlas byl „informovaný“, tj. že byl zákonnými zástupci udělen na základě dostačujících informací o rozdílech ve vzdělávacích programech.

Jako rizikové hodnotíme institucionální a personální propojení ZŠ a SPC, v řadě případů převažoval zájem školy naplnit kapacitu v rozporu s oprávněným zájmem integrace žáka do běžného proudu vzdělávání.

Povinné doporučující zprávy školských poradenských zařízení (dále „ŠPZ“) k přijetí nebo převedení žáka do RVP ZV LMP mají značně rozdílnou kvalitu a více než dvě třetiny lze hodnotit jako formální. Vyznačují se nejednotností v používání odborných termínů, obsahují protichůdná stanoviska odborníků a celkově vágní popis diagnózy. Často nepřihlíží ke kulturním a jazykovým bariérám žáků ani k jejich dosavadní zkušenosti se vzděláváním.

Před přijetím dítěte, nebo převedením žáka do ZŠ se vzdělávacím programem RVP ZV LMP byla jen zcela výjimečně zjištěna předchozí intervence ŠPZ ve smyslu efektivní podpory žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v hlavním vzdělávacím proudu.

Ředitelé uvádějí jako problém nezájem zákonných zástupců žáků o potřebné další vyšetření v případech, kdy je stanovena diagnóza na dobu určitou a toto časové omezení uplynulo.

ČŠI zjistila, že z celkového počtu žáků, vykázaných v navštívených školách ve školním roce 2009/2010, bylo 110 vzděláváno podle přílohy RVP ZV LMP bez platné diagnózy nebo doporučení ŠPZ, z nich 29, tj. 26,4 % bylo romských žáků. V této skupině byli žáci ze 34 škol neoprávněně vykázaní v oddíle VII výkazu S 3-01 o základní škole jako žáci s mentálním postižením. Za neoprávněné je proto nutné považovat i čerpání navýšených finančních prostředků státního rozpočtu.

V souboru 34 škol s nedostatky ve financování jsou s názvem „základní škola praktická“ 3 školy, z toho 2 se vzdělávacím programem RVP ZV LMP a 1 škola s programy RVP ZV a RVP ZV LMP.

Výše finančních prostředků ze státního rozpočtu – přímých nákladů na vzdělání (§ 160 odst. 1 písm. c) a d) školského zákona – zřizovatelem škol je obec nebo kraj) byla v roce 2009 v průměru na 1 žáka základní školy 40 897,-- Kč. Navýšení vzhledem k vykazovanému

postižení činí nejméně 50 % finančního normativu a to v závislosti na stanovení tohoto normativu v příslušném kraji. Z uvedených údajů je zřejmé, že 34 škol neoprávněně žádalo o navýšení dotace nejméně ve výši 2 250 000,-- Kč.

Tabulka 7 Přehled údajů o neoprávněném čerpání finančních prostředků

Počet škol s chybou ve vykazování žáků	Počet vykazovaných žáků bez platné diagnózy	Průměrný finanční normativ 2009	Základní dotace ze státního rozpočtu	Navýšení dotace (50 %)
34	110	40 897,-- Kč	4 498 670,-- Kč	2 249 335,-- Kč

Odhadnutá částka je pouze orientační, protože ještě u dalších 173 žáků nebyla splněna zákonná podmínka pro zařazení do speciálních tříd a v takovém případě lze zpochybnit účelnost čerpání prostředků ze státního rozpočtu ve větším rozsahu. Ve školách, v nichž byly tyto nedostatky zjištěny, bude realizována v nejbližším možném období veřejnosprávní kontrola využívání finančních prostředků státního rozpočtu.

3.5 Využívání diagnostických pobytů

ČŠI se zaměřila na možnost využití diagnostického pobytu (dále „DP“) žáka před rozhodnutím o jeho zařazení do vzdělávacího programu pro LMP. Takového pobytu využilo 754 žáků. V ostatních případech u 1247 žáků nebyly diagnostické pobyty vůbec využity, z toho ve 425 případech je nedoporučila PP/SPC, ve 212 případech rozhodlo vedení školy a pouze v 86 případech si to nepřáli sami rodiče žáka.

Tabulka 8 Souhrnný přehled o realizovaných diagnostických pobytech

Sledované ukazatele diagnostických pobytů	Celkem
Celkem bylo využito DP	754
Počet realizovaných DP v délce 2 měsíců	263
Počet realizovaných DP v délce 2-6 měsíců	478
Počet realizovaných DP delších než 6 měsíců (porušení vyhlášky č. 73/2005 Sb.)	13

Lze konstatovat, že možnost DP prozatím využívaly navštívené školy málo.

Zjištěným pochybením je ve 13 případech neodůvodněné prodloužení pobytu v rozporu s vyhláškou č. 73/2005 Sb. a diskutabilní je i vzdělávání žáků při DP podle RVP ZV LMP nebo podle osnov bývalých ZvŠ. Nejméně v 10 případech tato praxe dokonce vycházela z instrukce ŠPZ. Pouze v ojedinělých případech ředitelé škol uváděli, že žáci v DP jsou vzdělávání podle RVP ZV.

Takový přístup omezuje možnost ověření zvláštních podmínek a forem pro setrvání žáka v hlavním proudu vzdělávání. Z rozhovorů s vedením škol vyplynulo, že **mezi pedagogy převažuje zavádějící pojetí DP jako údobí pro získání pokladů nutných k převedení žáka do vzdělávacího programu pro LMP. Institut DP tak neplní svou hlavní funkci.**

3.6 Návrat žáků do hlavního vzdělávacího proudu

ČŠI sledovala hodnocení úspěšnosti žáků v průběhu vzdělávání a možnost jejich návratu do běžného vzdělávacího proudu a to jak v rámci jedné školy, tak možnosti odchodu do jiné základní školy.

Jedním z cílů vzdělávacího proudu RVP ZV LMP je připravovat žáky s potenciálními předpoklady k návratu do hlavního vzdělávacího proudu k tomuto přechodu. ČŠI zjistila, že ho v navštívených školách dosahují zatím zcela ojediněle. Na základě opakované diagnostiky

ŠPZ byl v roce 2009 doporučen návrat do vzdělávacího proudu RVP ZV celkem 100 žákům, přičemž k realizaci přestupu došlo jen v 36 případech. V roce 2008 takto přestoupilo 43 žáků a v roce 2007 to bylo 38 žáků. Pro srovnání uvádíme stav v roce 2002, kdy se o návrat do běžné školy pokusilo celkem 10 žáků, z toho pouze 6 úspěšně pokračovalo ve školní docházce na ZŠ.

Ředitelé škol a výchovní poradci, kteří k této problematice komunikují s rodiči nebo jinými zákonnými zástupci žáků s diagnózou LMP uvádějí, že 38,5 % z nich si nepřeje návrat svých dětí do hlavního vzdělávacího proudu. V této skupině převažují rodiče romských žáků. Přístup rodičů a jiných zákonných zástupců školami považován za nejčastější překážku možného přestupu. Příslušná ŠPZ nepodpořila návrat 27,3 % žáků a samotná škola, v níž se vzdělávali, 22,6 % žáků s LMP.

4. Vybrané oblasti zlepšení podpory změn v bývalých zvláštních školách

4.1 Povinnost škol přednostně zajistit vzdělávání žáků bez LMP v běžných základních školách

Snížit podíl romského etnika v bývalých zvláštních školách, které nenabízí vzdělávání v souladu s RVP ZV. Prozatím přetrvává podíl romského etnika v těchto školách výrazně vyšší, než odpovídá jeho zastoupení v regionální demografické struktuře, z toho bylo 35 % diagnostikováno s LMP na celorepublikové úrovni. Byly zde zjištěny vysoké rozdíly mezi jednotlivými kraji.

V 34 základních školách, které vzdělávají v neodůvodněných případech žáky bez diagnózy LMP podle upraveného vzdělávacího programu, bude provedena veřejnosprávní kontrola a v návaznosti na ni budou připraveny návrhy na výmaz. Ve zjištěných 110 případech se jedná o hrubé porušení školského zákona.

Krajské základní školy praktické zbytečně konkurují školám obecním, které mají podle zákona povinnost zajistit rovný přístup ke vzdělávání pro všechny žáky a mají i dostatečné prostorové kapacity.

Zpracovat metodiku a formulovat praktická doporučení k implementaci žádoucích forem a postupů pro vzdělávání žáků s riziky školní neúspěšnosti s rozlišením potřeb žáků se sociálním znevýhodněním a žáků s diagnózou LMP.

4.2 Správná diagnostika žáků se sociálním znevýhodněním

Hlavním problémem v bývalých zvláštních školách je nerozlišování specifických potřeb podpory sociálně znevýhodněných žáků a žáků s lehkým mentálním postižením.

Je nutné zahájit reformu současného systému poradenských zařízení, metod a postupů diagnostikování žáků, kteří jsou neúspěšní v hlavním vzdělávacím proudu z jiných důvodů než je LMP. Je nutné inovovat obsah a systém poradenského systému, sjednotit metodiku při hodnocení neúspěšnosti žáků, doplnit nástroje, metody a zjišťování handicapů sociálně znevýhodněných žáků.

Na úrovni školy je třeba důsledně vyhodnocovat doporučení ŠPZ, správně identifikovat potřeby žáků, řádně je vykazovat a zařazovat do podpor LMP. Tím odstranit rizika porušení rovného práva na poskytování odpovídajícího vzdělávání a zároveň i případného neoprávněného čerpání finančních prostředků státního rozpočtu. Změnit v praxi systém diagnostikování a orientovat ho více na aktivity podpůrné a vyrovnávací ve vztahu k žákům a ve spolupráci se základní školou.

Omezit personální a institucionální propojení ŠPZ a bývalých zvláštních škol.

Obnovit při diagnostikování LMP povinnost lékařského posouzení, které zvyšuje šance žáka zařazeného především v hraničních pásmech a zpřesňuje vymezení potřebné podpory.

4.3 Financování podpory žáků se sociálním znevýhodněním

Zatím není vyřešeno systémové financování zvláštních potřeb skupiny sociálně znevýhodněných žáků. Je třeba změnit situaci, kdy ekonomicky nejvýhodnější pro školy je institucionální a skupinová podpora žáků s LMP. Na formy individuální integrace a specifické podpory podle potřeb pro žáky se sociálním znevýhodněním, případně romských žáků nejsou cíleně orientované prostředky ve srovnatelné výši. Způsob ekonomického zajištění nepřímo podporuje setrvačné nežádoucí přístupy v bývalých zvláštních školách. Je nutno zajistit systémovou podporu asistentů pedagoga, přípravným třídám, individualizovaným vzdělávacím plánům a dalším specifickým opatřením vzdělávání žáků se SVP, zejména se sociálním znevýhodněním.

Využít rozvojových projektů z ESF na změny škol a jejich vzdělávacích programů tak, aby byly naplněny cíle školského zákona a dokončena transformace bývalých zvláštních škol.

4.4 Informovaný souhlas zákonných zástupců před zařazením žáka do podpory LMP

Na úrovni bývalých zvláštních škol směřovat opatření ke zkvalitnění informovanosti veřejnosti o nabídce škol ve vzdělávacím proudu RVP ZV LMP a RVP ZV pro zákonné zástupce i učitele, kteří se žáky pracují. Zároveň podporovat motivaci rodičů k souhlasu se zařazením do RVP ZV LMP jako příležitost k přípravě na přechod do hlavního vzdělávacího proudu a ne jako konečné řešení.

Na úrovni prováděcího předpisu vytvořit rámec pro naplňování podmínek informovaného souhlasu zákonných zástupců.

4.5 Zlepšit prostupnost ŠVP podle RVP ZV

Zkvalitňovat rozpracování školních vzdělávacích programů a tím posílit prostupnost jednotlivých školních vzdělávacích programů základních škol. Diagnostické pobyty ve specializovaných školách a školských zařízeních důsledně realizovat v souladu s příslušnou vyhláškou.

V základních školách vzdělávacího proudu RVP ZV jednoznačně vyloučit převádění žáků selhávajících v prospěchu do základních škol s RVP ZV LMP bez předcházejících opatření vedoucích ke zlepšení.

Využívat více možností přípravných tříd pro žáky se sociálním znevýhodněním a asistentní podpory pro jejich začlenění do hlavního vzdělávacího proudu.

Snížit kapacity krajských základních škol pro žáky s LMP podporované ze SR a podpořit především obecní základní školy, které preferují individuální integraci žáků se SVP ve svých ŠVP.

5. Závěr

Záměry změn podle školského zákona v tomto segmentu základních škol dosud nejsou zcela naplňovány. Ačkoli školský zákon zvláštní školy výslovně zrušil, řada těchto škol se nadále takto profiluje, poskytuje redukované vzdělání vhodné pro žáky s lehkým mentálním postižením a fakticky tak systémem „skrytých zvláštních škol“ protiprávně přetrvává částečná dvoukolejnost vzdělávací soustavy.

Upravený vzdělávací program RVP ZV LMP neplní stejné vzdělávací cíle jako požaduje RVP ZV a je využíván pro vzdělávání žáků bez LMP v rozporu se školským zákonem. Navíc není zaručena obousměrná prostupnost RVP ZV a dodatku RVP ZV LMP.

Kapacity škol pro žáky s LMP jsou předimenzovány, pokud bude systematicky řešena podpora zapojení žáků se sociálním znevýhodněním v hlavním proudu vzdělávání, lze kapacitu škol pro žáky s LMP omezit v přepočtu na výkony až o 40%.

Seznam pramenů a literatury

Zákony

- 1) Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- 2) Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Vyhlášky

- 1) Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních
- 2) Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných
- 3) Vyhláška č. 364/2005 Sb., o vedení dokumentace škol a školských zařízení a školní matriky a o předávání údajů z dokumentace škol a školských zařízení a ze školní matriky (vyhláška o dokumentaci škol a školských zařízení), ve znění pozdějších předpisů

Směrnice, zprávy a metodické pokyny

- 1) Zpráva vlády České republiky o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci č. 57325/00 – *D. H. a ostatní proti České republice*: informace o výsledcích šetření a o prvních učiněných závěrech
- 2) Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423/99-22,
- 3) Monitoring RVP, UIV, 2009

Analýzy, výzkumy, odborné publikace

- 1) Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit v ČR – české lokality, zadavatel: Úřad vlády České republiky, řešitel: GAC spol. s r. o.
- 2) Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí (2008-2009), GAC, spol. s r. o.
- 3) Klíč k posílení integrační politiky obcí: Sociální vyloučení Romů a česká společnost (červen 2007-červen 2008), GAC, spol. s r. o.
- 4) Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže (2007), GAC, spol. s r. o.
- 5) Svobodová, M., Kovařík, J. & Niederle, P. (1981): Cikánské děti v náhradní rodinné péči. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR. Praha.
- 6) Koluchová, J. (1992): Psychický vývoj dětí v pěstounské péči. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Praha.

Obsah

1. Úvod	2
2. Východiska inspekční činnosti	4
3. Hodnocení vzdělávání žáků v bývalých zvláštních školách	5
3.1 Nabídka vzdělávání v bývalých zvláštních školách	5
3.2 Podpora vzdělávání žáků se SVP v bývalých zvláštních školách	6
3.3 Personální zajištění vzdělávání v bývalých zvláštních školách	8
3.4 Zařazování žáků do programů podpory podle SVP	9
3.5 Využívání diagnostických pobytů	10
3.6 Návrat žáků do hlavního vzdělávacího proudu	10
4. Vybrané oblasti zlepšení podpory změn v bývalých zvláštních školách	11
4.1 Povinnost škol přednostně zajistit vzdělávání žáků bez LMP v běžných základních školách	11
4.2 Správná diagnostika žáků se sociálním znevýhodněním	11
4.3 Financování podpory žáků se sociálním znevýhodněním	12
4.4 Informovaný souhlas zákonných zástupců před zařazením žáka do podpory LMP	12
4.5 Zlepšit prostupnost ŠVP podle RVP ZV	12
5. Závěry	12
Seznam pramenů a literatury	14